

ny vinkel på at forstå den mentalitet, som lå bag processerne og de implicerede. Troede de anklagede, særligt de, der tilstod, virkelig selv, at de havde bedrevet trolldom? Det er et vanskeligt spørgsmål at belyse i forskningen, da de anklagedes tanker om processerne sjældent er tilgængelige i dag. De må tolkes igennem retsprotokoller og dombøger. Malmstedts tidligere forskningsområder og fokus på mentalitets- og følelshistorie ses i høj grad igennem hans teori om drømme- og opfattelse og betydning for folk. Hans vinkel med deres betydning for opfattelsen af virkelighed og oplevelser er interessant, fordi den giver en teoretisk ramme til at forstå, hvordan nogle af de anklagede angiveligt kunne ende med at finde det plausibelt, at de virkelig havde givet sig djæveln i vold.

Bogen afsluttes med en diskussion af hele den fortryllede verdensopfattelse, efterord, bilag, noter, kilder og litteratur. Det er overskueligt opstillet og giver en nem adgang til diverse kilder. Hvert afsnit indledes med en kunstfærdig lille illustration i samme skitseform som omslagets illustration og Malmstedts tidligere bog, *Bondetro og kyrkoro: Religiøs mentalitet i stormagtstidens Sverige*, fra 2002.

Overordnet set er der tale om et solidt arbejde, der, trods et retshistorisk perspektiv, som kunne have været bedre, og en lettere uoverskuelig forskningsoversigt, der forsømmer vigtig nyere litteratur, er formidlet på overskuelig vis, så også det bredere publikum er inkluderet, og som giver et nyt drømmeperspektiv til forståelsen af processernes forløb.

Maria Østerby Elleby

- | LARS CHRISTENSEN: *Svenskekrigene 1657-60. Danmark på randen af udslættelse*. Kristeligt Dagblads Forlag: København 2018. 624 s., 300 kr.
- | SEBASTIAN OLDEN-JØRGENSEN: *Svenskekrigene*. Aarhus Universitetsforlag: Aarhus 2018. 100 s., 100 kr. (Med noter og litteraturliste på 100danmarkshistorier.dk.)

Her er to bøger om helt det samme emne. Med „svenskekrigene“ menes der nemlig i begge tilfælde de to krige med Karl Gustav 1657-1658 og 1658-1660. De to bøger er udgivet samme år. Begge er rettet mod en bred læserkreds og bygger på den eksisterende forskningslitteratur med punktvis brug af udgivne kilder. Men her hører lighederne også op. Den ene er omkring ti gange længere end den anden, når man tager hensyn til sidernes størrelse, og forklaringsinteressen er heller ikke den samme.

Lars Christensen vil, som han skriver, „rundt om en stor spændvidde af aspekter“. Elleve tætskrevne siders bibliografi vidner om, hvor godt Karl Gustav-krigene er udforsket, og med hvilken grundighed denne forskning er udnyttet. Inden for dette brede felt har han en hovedinteresse, nemlig de to kriges enorme indflydelse på civilbefolkningen. Det er krigen på mikroplan, der er i fokus. En rekonstruktion af samtidens krigserfaring. Sebastian Olden-Jørgensen stiller spørgsmålet, hvorfor vi overhovedet skal interessere os for disse gamle krige, og giver tre svar. Det første handler om alt det, krigen rummer af menneskelig handling og er dermed beslægtet med Lars Christensens udgangspunkt. Men de to næste punkter drejer sig om krigenes langtrækkende konsekvenser for Danmarks geografi og politiske historie. Krigene førte til enevælden, og enevælden til meget andet, ikke mindst til Københavns overvældende vægt i det danske samfund. Krigenes drama glemmes på ingen måde; men det mest interessante ved de ekstreme begivenheder er altså, at de førte til ekstreme følger, som stadig kan mærkes. Her ses krigen i det store perspektiv.

De forskellige interesser giver forskelle i den kronologiske ramme. Naturligvis dækker begge krigens år fra august 1657 til maj 1660, men Christensen skriver ret fyldigt om forhistorien helt tilbage fra, Frederik 3. besteg tronen 1648, og kun kortfattet om krigens efterspil. Olden-Jørgensen begynder *in medias res* og dækker kun forhistorien med punktoplysninger undervejs. Til gengæld drejer 41 af de 100 sider sig om tiden efter krigen, nogenlunde ligeligt fordelt på det videre forløb i 1600-tallet og eftermælet helt op til i dag.

I begge bøger kommer vi rundt om det hele: Udenrigspolitik og indre regering, krigens forløb strategisk og i nogen grad taktisk, og endelig disse kriges frygtelige byrder på befolkningen: skat, indkvartering, udskrivning, plyndring, vold, brand, sult, pest. I den korte bog får vi god besked om hovedbegivenhederne og illustrative eksempler. I den lange bog er der naturligvis plads til mange flere detaljer. Det mærkes især i beskrivelsen af det militære forløb, hvor der for eksempel er plads til en konkret og plastisk beskrivelse af de mange angreb på Langeland og langelændernes forsvar. Der er også god besked om krigens gang i Norge og dens indflydelse på Island og Færøerne. Mest mærkes det dog i gennemgangen af de skiftende hæres plyndringer og fordringer til befolkningen. Den kommer igen for hver ny fase, hvor det er relevant. Det er repetitivt, for det er så ens, hvad der sker, og så ens, det beskrives i kilderne; men det er ikke uden retorisk effekt. De mange gentagelser giver et knugende indtryk af, hvordan elendigheden fortsætter.

De to bøger fortæller langt hen ad vejen den samme historie. Man kan dårligt tale om uenighed. Formen er bare ganske forskellig. Den ene et breughelsk mylder af situationer, den anden det klare overblik. Et godt stykke hen ad vejen er det således et spørgsmål om læserens temperament og interesse, hvilken man skal foretrække. Måske også forkundskaber og læsevanthed. Olden-Jørgensen har ikke plads til at forklare meget om 1600-tallets samfund, og den valgte disposition, hvor den første krig beskrives som et flashback fra kulminationen under Københavns belejring, kræver mere af læseren end Christensens ligefremme kronologi.

På ét punkt er der dog grund til at foretrække den korte bogs klare perspektiv. Olden-Jørgensen har en selektiv tilgang og en klar holdning til de mange betragtninger og forklaringer, historikerne er kommet med gennem tiderne. På de få sider er der ikke plads til megen diskussion, men der gives en klar og godt sammenhængende fremstilling af, hvorfor det gik, som det gik. Han fokuserer, på linje med den sidste generations forskning, på krigene som krig, det vil sige et forløb, der var endnu mere fuldt af overraskende og usandsynlige træk end historien ellers. Det kunne så let være gået meget anderledes på så mange punkter; og derfor er det de langtrækkende virkninger af det korte, ekstreme forløb, det er mest frugtbart at analysere i et videre perspektiv. Strukturelle egenskaber ved det danske samfund, stat og krigsvæsen indgår i forklaringsmodellen, men ikke som en restløs forklaring. Christensens fyldige fremstilling har efter denne anmelders mening lidt for god plads til alle de mange ideer og forklaringer, som historikere er kommet med gennem tiden. Det ville ikke have passet til fremstillingsformen og læserkredsen at rejse de kritiske diskussioner, som de kunne trænge til. Men rundt omkring stikker mange ting hovedet frem, som godt kunne trænge til en kritisk stillingtagen med henblik på holdbarhed og rækkevidde. Man kan nævne forestillingen om kronens kreditorer som en magtfaktor eller om en europæisk ideologisk strømning i retning af enevælde.

Gunner Lind

| KARIN HYLDAL CHRISTENSEN: *The Making of the New Martyrs of Russia*, Routledge 2018, 234 s., 84 GBP.

Bogens anliggende er erindringen om undertrykkelsen af kristne i Sovjetunionen, således som den udfolder sig inden for Den russisk-ortodokse Kirke. Det fremgår, at dette vil sige Moskvapatriarkatet, mens Den russisk-ortodokse Kirke uden for Rusland, der i sovjettiden var